

ORSZÁGOS KUBIKOS KONGRESSZUS CSONGRÁDON 1939 FEBRUÁRJÁBAN

DR. BALÁZS GYÖRGY

(Közlésre érkezett: 1978. december 20.)

A kubikosok helyzetével a 30-as évek dereka és vége felé a Horthy-korszak jobboldali pártjai, szervezetei egyre élénkebben kezdtek foglalkozni. A fő cél mindenekelőtt az volt, hogy megnyerjék ezeket az embereket a társadalmi rendszer számára, ami járhatatlan útnak bizonyult, mert a kubikosok nagy többsége politikai felvilágosultságánál fogva nem ült fel e pártok és szervezetek demagóg politikájának. Ha közülük ilyen szervezetekbe be is léptek, azt létfenntartásuk érdekében tették, hogy megfelelő jövedelmű munkához jussanak, de azt is mindjárt hozzátehetjük, hogy ebben az elképzelésükben a legtöbb esetben csalódtak. A másik ok, amiért e szervezetek a figyelmüket a kubikosság felé irányították, az annak tudható be, hogy gazdasági helyzetük még a 30-as évek közepe, sőt vége felé sem volt megnyugtató, s ezen a tűrhetetlen állapoton, ahogy azt Békés megye főispánja is megfogalmazta, „nemzetpolitikai” szempontból is enyhíteni kellett. Természetesen olyan intézkedések nem történtek, amelyek a kubikosok egyértelmű felemelkedését szolgálták volna.

Súlyos anyagi helyzetükre vall, hogy még 1935-ben is napszámberük 1,50–3 P között mozgott,¹ a szentesi államépítészeti hivatalnál pedig a kubikosok évi átlag napszáma számításaink szerint 1 pengő 52 fillér volt. Ez a kereset ugyancsak ennél a hivatalnál 1936-ra 23 fillérral emelkedett, vagyis a kubikosok átlag napszáma 1 pengő 75 fillért nem haladta meg és keresetük 1938-ig stagnált.

A kubikosok gazdasági helyzetének javulására a háborúra való készülődés hozott némi változást, amikor az ország gazdasági életében kezdetét vette a háborús konjunktúra. 1938-ban napi keresetük 2,50–3,80 P-re emelkedett,² arról viszont nem szabad megfeledkeznünk az árak is emelkedtek, ami azt jelentette, hogy nominálbérük növekedésével az életszínvonalukban jelentős változás nem történt. Arról nem beszélve, hogy a munkanélküliséget, nyomoruk legfőbb okozóját még ezekben az években sem sikerült körükben véglegesen felszámolni, ami nagyon súlyossá tette megélhetésüket.

Az ellenforradalmi Magyarországon egyik ilyen jobboldali szervezet volt a Nemzeti Munkaközpont, s célja az volt, hogy a kubikmunkásokat a maga számára megnyerje. A munkaközpontot 1933 októberében a Nemzeti Egység Pártja hozta létre, élén Marton Béla, a NEP főtitkára állt. A Nemzeti Munkaközpontnak éveken át csak néhány száz tagja volt és csak a 30-as évek végén, s a 40-es évek elején emelkedett tagjainak a létszáma.³ Csongrádon például 1942 júniusában a Nemzeti Munkaközpont 798 tagot tartott nyilván, de ezek közül mindössze 80-an fizettek tagdíjat.⁴ Az, hogy Csongrádon csak 80 fizető tagja volt a munkaközpontnak, az azt bizonyítja, hogy ebben a kubikos települési városban – minden bizonnyal a megye többi hasonló városaiban, falvaiban is – nem

volt hatékony tömegbázisa annak ellenére, hogy országosan az előző évekhez mérten tagjainak létszáma növekvő tendenciát mutatott. Hogy Csongrád megye kubikos település helyeiben a Nemzeti Munkaközpont nem rendelkezett jelentékeny erővel, az azzal magyarázható, hogy az itt élő kubikosok igen jelentős hányada baloldali érzelmű volt, a szocialista eszmék odaadó híve és politikai beállítottságuknál fogva eleve idegenkedtek ettől a felülről létrehozott álmunkás szervezettől. Az igaz, hogy a 30-as évek közepe táján részint a hatósági üldözések következtében, valamint a szociáldemokrata párt helytelen agrárpolitikája miatt Csongrád megyében is egyes kubikosok felülve a Nemzeti Munkaközpont demagóg ígéreteiseinek, kezdték elhagyni a pártot. Azonban rövid néhány év után ezek az emberek is, kiábrándulva a munkaközpont politikájából, visszatértek a szocialista párt zászlaja alá.

A Nemzeti Munkaközpont Országos Elnöksége már 1936-ban tervbe vette, hogy a kubikosok helyzetének megtárgyalására Csongrádon országos kubikos kongresszust rendez. A kongresszus megtartásának a gondolatát a helyi sajtóban is megszéllőztették. A hír tudomásulvétele után Csongrád megye főispánja 1938. december 2-án tájékoztatta a belügyminisztert, valamint Budapest, Szeged, Békés és Arad-Csanád-Torontál vármegyék főispánjait a munkaközpont tervéről: „A Tiszavidék című Csongrádon megjelenő napilapban olvastam, . . . a Nemzeti Munkaközpont tervbe vette, hogy Csongrádon országos kubikos kongresszust tart. A kubikos kongresszus megtartását a magam részéről aggodalommal veszem, mert ismerve a kubikosnép mentalitását, tartok tőle, hogy az a nemes cél, amit a Nemzeti Munkaközpont kitűzött, ezen kongresszus által nem fog előbbre vitetni, hanem ellenkezőleg alkalmat fog szolgáltatni arra, hogy az összegyűlő kubikosok egymást izgassák a társadalmi és gazdasági rend ellen.”⁵ A főispán a kedélyek felkorbácsolásától, zendüléstől tartott, s ezért nem helyeselte a kubikos nagygyűlés összehívását. Annak a véleményének adott hangot, hogy a kongresszus lefolyása csak akkor lesz zökkenőmentes, ha a munkaközpont szélsőséges, az állam részéről megvalósíthatatlan programot fogad el, mert ellenkező esetben szerinte az elégedetlenkedő kubikosok a Nemzeti Munkaközpont ellen fognak fordulni. Azt írta, ha kubikosoknak munkát adnak, akkor meg lesznek elégedve, viszont ha csupán csak gyűlésre hívják őket össze, abban az esetben „nem csendesíthetők le”.⁶ A főispánnak az a felvetése, hogy a kubikosok a kongresszustól szélsőséges program megvalósítását várták volna, nem fedi a valóságot. Nem erről van szó, csupán arról, hogy a kubikosok folyamatos és becsületesen megfizetett munkát követeltek, ami a családnak zavartalan megélhetést nyújt.

A megye vezető tisztviselője végezetül arra kérte a belügyminisztert, adjon utasítást arra vonatkozóan, hogyha a kongresszus összehívása aktuálissá válik, mitévő legyen, engedélyezze-e, vagy pedig utasítsa Csongrád város rendőrkapitányát a gyülekezési engedély megtagadására.⁷

Mint azt az előzőekben jeleztük, Csongrád megye főispánja érdekelt kollégáit értesítette a készülőben levő nagygyűlésről, akik közül hárman rövid időn belül válaszoltak. Szeged főispánja azt írta, hogy a városban kevés kubikos él, akiknek problémája nem okoz gondot az előjárásnak. Az egyéni véleménye viszont az volt, hogy a kongresszus megtartása nem lenne célszerű, mert az csak a kubikosok hangulatát felbolygatná, de helyzetükön úgy sem változtatna.⁸ A fenti válaszból is arra lehet következtetni, hogy a Nemzeti Munkaközpont által tervezett kongresszustól egyes magas rangú megyebeli tisztviselők sem sokat reméltek. Úgy vélték, hogy ilyen módon a kubikosok súlyos gazdasági és szociális helyzetén nem lehetséges segíteni, viszont a bajok feltárását megfelelő orvoslás nélkül veszélyesnek tartották, mert az még jobban kiélezheti a kubikosok és az uralkodó osztály közötti amúgy is éles ellentétet.

Békés vármegye főispánja is kifogásolta a kongresszus megtartását, bár megjegyezte, hogy főleg a gyomai és szarvasi járásokból – ahol Békésben a kubikosság zöme élt – lenne iránta érdeklődés. Megállapította, hogy a kubikosok felemelése „nemzetpolitikai” szempontból is igen fontos lenne. Ezért azt indítványozta, hogy Békés és Csongrád megye főispánjai tegyenek javaslatot a belügyminiszternek és a földművelésügyi miniszternek a kubikosok életviszonyainak a rendezésére. „Nem hiszem – írja –, hogy ma, amikor az útépítés, útjavítás, folyószabályozás, csatornázás és öntözés a jövő államkormányzat tengelyét képezi . . . ennek a néprétegnek a sorsán lassan ne lehetne segíteni.”⁹ Békés megye főispánja nem véletlen állt elő a fenti javaslattal, hiszen Békés és Csongrád megyékben élt az alföldi kubikosok nagy százaléka és problémáik éppen itt csapódtak le a legérzékenyebben, tehát érdekükben lépni kellett. Az igaz, a főispán a megoldást a kormánytól várta, mégpedig olyan fontos közmunkák megépítésétől, amelyek kivitelezése a társadalomra nézve is nagyon hasznosak lettek volna. Az igazsághoz tartozik viszont, hogy ehhez hasonló elképzelések a kubikosok részéről már korábban is elhangzottak, de sajnos meghallgatásra nem találtak. Majd kifejtette, hogy a kubikosokat az állam legalább a szerződéses munkáknál támogassa „a haszonra dolgozó vállalkozókkal szemben.”¹⁰ Ez a megfogalmazás hiteles bizonyítéka annak, hogy a kubikosok mennyire ki voltak szolgáltatva a tőkés kizsákmányolásnak és még csak a legminimálisabb védelemben sem részesültek, mert az állam nem tartotta a kezében, és még csak nem is ellenőrizte a munkaközvetítést, hogy ezáltal is csökkentette volna a kizsákmányolásukat. Közismert, a kubikosok semmilyen szociális biztosításban nem részesültek, ami azt mutatja, hogy hazánk munkásvédelem tekintetében messze elmaradt a nyugat-európai országoktól.

A kubikosok országos kongresszusával kapcsolatosan Pest–Pilis–Solt–Kiskun vármegye főispánja is arra az álláspontra helyezkedett, hogy a kubikos nagygyűlés megtartása „csak a szélsőséges elemek izgatására alkalmas”, s jobb lenne, ha megrendezését nem engedélyeznék.¹¹

Azt egyértelműen leszögezhetjük, hogy a kubikos kérdés Csongrád vármegye előjáróságát érintette a legjobban, mivel ebben a megyében élt a tiszántúli kubikosok nagy többsége. Erről a kérdésről ekként írt 1936. decemberében Kozma György főispán Gyulára: „Azt hiszem nincs illetékes . . . akinek kétsége volna az irányban, hogy a kubikos társadalom helyzete egy olyan probléma, amit a megoldás felé terelni mindenkinek kötelessége és elsősorban nekünk a kubikos vármegyék főispánjainak.” Kozma egyébként a munkaközpontra a kubikosokkal szemben tanúsított törekvését egyszerűen naiv elgondolásnak tartotta.¹² Nagyon jól látta, hogy az effajta intézkedésekkel a kubikosok helyzetén mit sem lehet változtatni, ezek az elképzelések csak a bajok tüneti kezelését jelentették.

Mielőtt a kongresszus megtartására került volna sor, a Nemzeti Munkaközpont, hogy a kubikosokban a szervezet iránt bizalmat ébresszen, 1938 februárjában „Kubikosok! Földmunkások! Magyar Testvérek!” címmel röpiratot bocsátott ki, amelyben a következőket közölte: „A Nemzeti Munkaközpont – Magyar Munkások Országos Szövetsége – országos mozgalmat indított a nehéz időkben élő kubikosok és földmunkások sérelmének törvényes úton való rendezése érdekében”. A röpiratban a továbbiakban az áll, hogy a szövetség a földmunkások, kubikosok ügyének a rendezésére a kormányhatóságokkal, minisztériumokkal keresi a kapcsolatot és az intézkedés módját, hogy a kubikosok panaszai meghallgatásra találjanak.

„A Nemzeti Munkaközpont most kezébe veszi a másfél milliónyi földmunkástársadalom sorsának ügyét. Tömörüljetek zászlónk alá, hogy módunk legyen munkaidő és munkabérek törvényes szabályozásával elviselhetőbbé tenni sorsotokat.”¹³ A röpiratból az a következtetés vonható le, hogy a Nemzeti Munkaközpont is, mint az eddigiek folya-

mán más jobboldali szervezetek – többek között 1928-ban a Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete – a mezőgazdasági munkások és kubikosok mélypontra süllyedt helyzetének felemelkedését törvényes úton ígérte, ami a Horthy-rendszer fennállása alatt sohasem következett be, mindig csak szociális ígéret maradt.

Ilyen aggályoskodás és ígéretések előzménye után került sor a Nemzeti Munkaközpont Országos Elnöksége rendezésében Csongrádon a városháza közgyűlési termében 1939. február 19-én és 20-án a kubikosok kongresszusának a megtartására. A tanácskozást Szeder János m. kir. főtanácsos, országgyűlési képviselő nyitotta meg, majd dr. Bonczos Miklós belügyi államtitkár méltatta az értekezlet jelentőségét. A nagygyűlésen a korabeli rendőri jelentés szerint állandóan 400–500 érdekelt földmunkás vett részt,¹⁴ ahol 12 napirendi pontban foglaltak alapján tárgyalták meg a kubikosok helyzetének rendezésére vonatkozó előterjesztéseket. Előrebocsátjuk, hogy írásos adatok hiányában a napirendi pontok előadóiak beosztását, pártállását, politikai felfogását utólag megállapítani nem tudjuk, de feltételezhető, hogy a munkaközpont tagjai voltak, s ennek megfelelő lehetett politikai beállítottságuk.

Az, hogy a kongresszuson naponta 400–500 érdeklődő kubikos jelent meg, nem tekinthető véletlennek, hiszen sorsukról tanácskoztak és nyilván tudni akarták, hogy a Nemzeti Munkaközpont tud-e egyáltalán rajtuk segíteni, legalábbis milyen módon, s eszközökkel óhajtja elérni, hogy a kubikosnép jobb életkörülmények közé kerüljön. Minden bizonnyal nagy reményeket ahhoz nem fűztek, hogy súlyos gondjaikat a munkaközpont megoldja, mivel ez a szervezet is a kormánytól várta a kubikmunkások helyzetének rendezését.

Az első napirendi pont előadója Turi A. László a kubikmunka szakmává nyilvánításának kérdését tárta a kongresszus elé. Azt indítványozta, mondja ki a kongresszus a kubikosmunkásoknak szakmai iparrá való minősítését, és a kubikosokat a mezőgazdasági munkások munkakönyvétől eltérően külön a szakmaiságot feltüntető munkakönyvvel lássák el. Kubikos szakmunkakönyvet pedig csak az kaphasson, aki legalább két évet mint kubikos segédmunkás dolgozott, évenként 20–20 munkahetet számíthatott és legalább egy télen 10 hetes tanfolyamot hallgatott, s abból vizsgát tett.¹⁵ Ezzel a javaslattal a Nemzeti Munkaközpont sem tett többet 1939-ben, mint a szentesi földmunkásszövetkezeti tanácskozás 1928-ban, ahol először hangzott el ez a javaslat, de megvalósítására soha sem került sor, bár ezen a tanácskozáson is a javaslat előterjesztője arra kérte a Nemzeti Munkaközpont Országos Elnökségét, hogy indítványát terjessze a megvalósítás érdekében az iparügyi miniszter elé.

Turi indítványát azzal indokolta, hogy a kubikmunka bármelyik területe akár gát-építés, út, vasút megalapozása, a csatornázások stb. „több mint fizikai teljesítmény”. A földmunka sokoldalúsága a kubikostól mértani, számtani alapismereteket követel meg, s a tervezőmérnök mellett gyakorlati munkája nélkülözhetetlen. Az előadó a továbbiakban a kontárok káros tevékenységéről szólt, „ügynevezett alvállalkozók – mondotta – számos esetben olcsóbb bérért alkalmi földmunkásokat alkalmaznak kubikosmunkára, s nemegyszer előfordult, hogy az elrontott munkát szakképzett kubikosoknak kellett helyrehozni”. Az volt a véleménye, hogy a külön szakmai munkakönyv megkönnyítené az ellenőrzést, hogy kubikmunkára valóban csak kubikosokat alkalmazzanak. Azokkal a földmunkásokkal kapcsolatban, akik nem szakszerűen végeznek kubikmunkát, az volt az álláspontja, hogy alkalmi földmunkásként való nyilvántartás útján juthassanak munkához szakmailag képzett kubikosok mellett.¹⁶ Ez utóbbi megfogalmazás már annyiból előbbre lépés volt az 1928. évi szentesi kongresszushoz viszonyítva, hogy lehetőséget adtak a szakképzetlen földmunkások alkalmazására szakképzett kubikosok mellett. Az előterjesztés lényege tehát abban állt, hogy a kubikmunkát ipari szakmává kell nyilvání-

tani, s ezzel gátat lehet vetni a „kontárok”, azaz más földmunkások kubikmunkán való alkalmazásának. Ezzel a javaslattal az lehetett a cél, hogy ilyen módon a „virtigli kubikos” – kimondottan kubikolásból élő földmunkásokat illették e kifejezéssel – több munkához jut, s ezáltal csökken a munkanélküliségük. Meg kell mondani, hogy az a felfogás helytelen volt, mert a kubikosok munkanélküliségének egyik, de csak részbeni oka az ország területi megcsonkítása volt, aminek következtében kevesebb lett a munkalehetőségük, a fő ok pedig abban keresendő, hogy az állam a rendelkezésre álló lehetőségeket sem használta ki munkába állításuk érdekében.

A kubikolás ipari szakmává nyilvánítása politikai szempontból nagyon megfontolandó lépés volt, mert az éles határvonal meghúzása a mezőgazdasági és kubikmunka között, a béres, a cseléd, a napszámos, a summás és a kubikos merev foglalkozás szerinti szétválasztása egyértelműen az agrárszocialista mozgalom szétforgácsolásához vezetett volna. A kubikosok a parasztság sorából szakadtak ki, ahova még számos szállal kötődtek, s ennek a szoros összetartozásnak a megbontása az agrárproletariátus egységének a fellazítását eredményezte volna.

A második napirendi pontban a tanácskozás a mezőgazdasági bizottság működésével foglalkozott. Czibor István előadó arra kérte a nagygyűlést, tegyen előterjesztést az érdekelt megyei és városi törvényhatóságokhoz, hogy a törvényhatósági területükön működő mezőgazdasági bizottságba szakmai szempontból egy vagy több kubikost válasszanak be. Ezt azért tartotta fontosnak, hogy ily módon az önkormányzati szervek, a törvényhozás, és a kubikosok között közvetlen kapcsolat alakulhat ki, ami előmozdítaná a velük kapcsolatos „függőben levő kérdések megoldását.”¹⁷ Ez a kongresszusi előterjesztés feltétlen megszívlelendő lett volna, mert azt bizonyítja, hogy a mezőgazdasági bizottságokban, ahol a kubikosok érdekképviselőiként is jelen kellett volna lenniük, éppen a képviselőik hiányoztak; s ez bizony megnehezítette körülményeik rendezését. Felemelkedésük azonban mindenestre nem pont azon múltott, hogy a mezőgazdasági bizottságokban képviselve vannak-e – az csak elősegíthette ügyüket –, hanem a kormány és a helyi hatóságok megfelelő összehangolt intézkedéseitől függött.

Harmadik napirendi pontként a nagygyűlés résztvevői a kubikosok szociális védelmének előterjesztését hallgatták meg. Antal Lajos előadói beszédében azt javasolta, mondja ki a kongresszus, hogy a kubikost bármilyen rövid idejű munkaviszony után, ha önhibáján kívül a munkaadó elbocsátja, az esetben úgy az oda, mint a hazautazási költséget térítse meg. A peres ügyeknél pedig minden esetben a munkavállaló lakhely szerinti illetékes járásbíró vagy a közigazgatási hatóság tárgyalja a panaszát. Továbbá azt indítványozta, a kormány számoltassa fel az emberpiacot és kubikost csak állami munkaközvetítés útján lehessen alkalmazni.¹⁸ A kubikosok ilyen irányú védelmének a bevezetésére valóban nagy szükség lett volna, mert a legtöbb esetben lakóhelyüktől távol dolgoztak, s olykor az ország másik részébe kellett a munkahelyre utazniuk, s ha a munkaadó saját hibáikon kívül elbocsátotta őket, gyakran a kereset nem fedte a hazautazás költségét, és ilyenkor gyalog voltak kénytelenek hazavándorolni, ami azzal a hátránnyal is járt, hogy ez idő alatt esetleg újabb kereseti lehetőségeket vesztek el.

A tanácskozás negyedik referátumaként elhangzott, hogy a kubikosokat 50 százalékos kedvezményes vasúti igazolvánnyal lássák el. Gulyás Imre e témakör előadója arra szólította fel a kongresszust, bízta meg a Nemzeti Munkaközpontot, hogy ebben az ügyben a Kereskedelemügyi Minisztériumban eljárjon.¹⁹ Az 50 százalékos utazási kedvezményt a kubikosok valóban ki tudták volna használni, mivel többnyire a családtól távol találtak munkát, ami néha hónapokig tartott. A kubikosoknak, mivel nem volt 50 százalékos vasúti kedvezményük, így a legjobb esetben is havonta legfeljebb csak egy alkalommal tudtak hazautazni, mert a keresetből többszörre nem tellett. Ebből még a kubikosnak

olyan hátránya is származhatott, hogy netalán a családot valami baj érte, abban az esetben mint családfe sem tudott a bajbaesett családtagjain segíteni. Mindezeket figyelembe véve a kubikosoknak az utazási igazolvány megadása több szempontból is indokoltnak látszott.

Az ötödik pontban a kubikosok biztosítását tárgyalta meg az országos értekezet. Gulyás Imre előterjesztésében azt indítványozta, mondja ki a kongresszus, hogy a kubikmunkás akár gát, csatorna, út, vasút vagy mélyépítésnél dolgozik, minden esetben az OTI-nál biztosítandó és sem az Országos Mezőgazdasági Biztosító Intézetnek, sem vállalati, társulati biztosító intézménynek tagja nem lehet. Az előadó munkanélküliségük esetére szükségesnek tartotta az önkéntes biztosítás bevezetését is állami hozzájárulással.²⁰ A kubikmunkások biztosítása már régóta megoldásra váró feladat volt, aminek rendezése sürgőssé vált. Ebből a szempontból a kubikosok, de más földmunkások is a tárgyalt korszakban hátrányosabb helyzetben voltak, mint az ipari munkások, a fejlett tőkésországok munkásainak biztosításával pedig össze sem lehetett hasonlítani. A kubikos a munkavégzés ideje alatt ott volt biztosítva, ahol éppen dolgozott, de a különböző kultúrmérnöki, társulati biztosító intézmények között – mint arra Gulyás is rámutatott – nem volt meg a kellő együttműködés, aminek csakis ő vallotta a kárát. Az ármentesítő társulatok, kultúrmérnöki hivatalok házipénztárai ráadásul a kubikosoknak kevesebb védelmet nyújtottak, mint az OTI, tehát még ez a hátrány is sújtotta ezeket a munkásokat.

Az önkéntes biztosítás bevezetésének a gondolata helyénvaló indítványozás volt, persze megvalósítani – mint az elhangzott – csak állami hozzájárulással volt elképzelhető, mert a kubikos annyit már nem keresett, hogy a népes családot is eltartsa és maga után még biztosítást fizessen. A Nemzeti Munkaközpont is a kubikosok önkéntes biztosítását oly módon képzelte el, hogy az állam a biztosítási összeg háromnegyed részét fizeti, és a „fennmaradó negyedrészt fedezéséről a foglalkozási szervezet gondoskodik a tagjaitól e címen beszedett járulékkal.”²¹

A nagygyűlés hatodik sorozati pontjában a kubikosok munkaidejének és keresetének módosításáról esett szó. A tárgykör szószólója, Beke Miklós arra kérte a kongresszust, foglaljon állást abban a tekintetben, hogy a kubikmunka minden területén óhajtja a munkaidő és a legkisebb munkabér megállapítását, valamint az akkordbérnek és a legkisebb órabérnek 25 százalékkal felüli díjazását. A kubikmunka minden változatában a 8 órás munkanap és a 25 százalékos pótdíj bevezetését. Vasár- és ünnepnap továbbá szennyes, sáros, életveszélyes helyeken végzett munkák után az 50 százalékos pótdíj rendszeresítését. A határozati javaslat befejező része pedig kimondta, hogy az a munkaadó, aki a megállapított munkabérnél kevesebbet fizet, vagy a meghatározott munkaidőt nem tartja be, azt pénzbüntetésre át nem változtatható „elzárással sújtják”. A jogos követelés alátámasztására Beke felhozta, hogy a kubikosok legkisebb munkabérét 1939-ig csupán az építőiparban, a magas- és mélyépítkezéseknél rendezték és rögtön megállapította, hogy az nem kielégítő, mert a kubikosmunkát – amely kétségtelenül szakértelmet igényelt – 46, illetve 51 filléres órabérrel fizették, ugyanakkor az építőipari segédmunkások órabére 42 fillér volt. Kifogásolta, hogy egyáltalán nincs órabér megállapítva a csatorna, gát és töltésépítési munkálatoknál, ezért halaszthatatlannak tartotta mindennemű kubikmunkán a bérmegállapítást.²² A fentiek szerint a kubikosság munkabére 1939-ig nem intéződött el megnyugtatóan. Ehhez a megállapításhoz hozzátehetjük, ha a kubikosság bérét rendezték is, de azt a munkaadók, a vállalkozók az esetek többségében nem tartották be. Ezt megtehették annál is inkább, mert az állam nem ellenőrizte kellően az e tekintetben kiadott rendelkezések szigorú és pontos betartását.

Az értekezet hetedik pontjában Éhling Jenő a gyermeknevelési járulék kiterjesztésének kérdésével foglalkozott, arra szólította fel a kongresszust, kérje a kormánytól, hogy a mezőgazdasági és kubikmunkások részére is gyermeknevelési járulék fizetése iránt

mielőbb intézkedni szíveskedjék.²³ A nevelési járuléknak rendszeres folyósítására, megadására annál is inkább szükség lett volna, mert statisztikailag bizonyított tény, hogy ezeknek az agrárproletároknak volt az országban a legtöbb gyermekük, keresetük viszont elég gyenge volt, és pontosan ezek a családok nem részesültek ebben a szociális támogatásban. A földmunkás-szövetkezet is csak alkalmi szociális segélyben részesítette tagjainak rászorult családait, de azt is az esetek többségében a szövetkezeti tagdíj rendszeres befizetéséhez kötötte, amit a szegény sorban lévő kubikosok képtelenek voltak teljesíteni, ezért ezek az emberek még ettől a kedvezménytől is elestek. A Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete a kormánynál viszont már abban az ügyben nem járt el, hogy a kubikosok és mezőgazdasági munkások is gyermekeik után rendszeresen előírt nevelési pótlékot kapjanak.

A nyolcadik pont tárgya a munkaadó és a munkavállaló közötti szerződések megkötése volt. A témakör referense Miltyán István, arra hívta fel a tanácskozás figyelmét, hogy a munkaadók és a munkavállalók közötti szerződéseket minden esetben csak hatóság előtt kössék meg. Továbbá javasolta, hogy országosan tegyék kötelezővé az iparhatóságilag jóváhagyott szerződés mintahasználatát, valamint a kongresszus tegyen előterjesztést a belügy- és földművelésügyi miniszterekhez az alvállalkozói rendszer megszüntetésére.²⁴ Az alvállalkozói rendszer megszüntetésének a felvetése jogos volt, mert a munkanélküli kubikos megszorult helyzetét ezek az alvállalkozók szemérmetlenül kihasználják, csak az átlag munkabér alatt voltak hajlandók alkalmazni. A kubikossal gyakran olyan körmönfont módon megfogalmazott szerződést, okmányt irattak alá, aminek a lényegét nem értette meg, s csak a fizetéskor jött rá, hogy be akarják csapni és ezekből összeütközések, zavarok keletkeztek, amelyek a termelést hátráltatták. Miltyán annak a reményének adott hangot, hogy a hatóságok előtt kötött szerződésekkel ezeket a visszaéléseket, konfliktusokat meg lehetne szüntetni.²⁶

A kilencedik napirendi pontban az értekezlet résztvevői az ínségmunka megszüntetéséről szóló előterjesztést hallgatták meg. Kovács Mátyás előadói beszédében indítványozta, mondja ki a kongresszus, hogy az ínségmunka beszüntetését óhajtja. „... ha kívánságunk nem talál meghallgatásra – hangzott a beszámoló – úgy azt kívánjuk, hogy az ínségmunkabérek a vállalozási keresethez arányosíttassanak... kubikosmunkát, még ínségmunka minőségben is csak kubikmunkás végezhet.” Az indoklási részben Kovács kifejtette, hogy az ínségmunka antiszociális. Kevés pénzért jó munkát követelni nemcsak embertelenség, hanem szembehelyezkedés a legkisebb munkabérek megállapításáról szóló rendelkezéssel. Ezt a sérelmet még az súlyosbította – állapította meg –, hogy éppen a közületek követték el.²⁶ A fentiekből az a kép tárul elénk, a kubikosok amúgy is nehéz anyagi helyzetét még az is tetézte, hogy a 30-as évek vége felé egyes közületek csak ínségmunkásként alkalmazták őket és természetesen annak megfelelő alacsonyabb munkabérért. Sőt az előadásából az is megállapítható, hogy egyes vállalatok a szakértelmet igénylő földmunkáknál a kubikosok helyett másokat alkalmaztak és ez rájuk nézve anyagi hátrányt jelentett.

Az előadó végezetül arra szólította fel a jelenlevőket, hogy kérjék a hatóságtól a liszt forgalmi adónak az eltörlését, mert az éppen a legszegényebb osztályt, a nincstelen munkásságot érinti a legérzékenyebben. „Miért egyen a munkás drágább és silányabb kenyeret, mint a nálánál sokkal jobb módú termelő”²⁷ – fejezte be beszédét Kovács Mátyás.

Beke Mihály a tizedik pontban a közmunkák megindításának a szükségességéről tartott beszámolót. Felvetette, a kongresszus forduljon a kormánynak, hogy az évtizedek óta tervbe vett és fontos közgazdasági érdeket szolgáló vízszabályozások, bekötő utak, csatornák, öntözőművek építésének megkezdése iránt intézkedjék. Beszédében kiemelte,

hogy a szakemberek tervei nyomán a magyar „kubikosnemzedékek” a folyók szabályozásával, védgátak emelésével és lecsapolásokkal milyen nagy kiterjedésű területeket tettek szántóföldi művelésre alkalmassá. Azonban arra is rámutatott, az országban még több ezer katasztrális hold földterület várt arra, hogy lecsapolással, csatornázással, védgátak építésével termőképesé tétessék, valamint sok ezer út- és vasútépítés, tehát „nem mondhatja az államvezetés – állapította meg –, hogy kubikosmunkára csak leszállított mértékben van szükség. A kubikmunkások nem improduktív, de nemzeti vagyont emelő, nemzetközi elismerést kiérdemlő építőmunkát végeznek. Közérdek . . ., hogy munkához jussanak.”²⁸ Az közismert tény, hogy a kubikosok építőmunkájára az országnak milyen nagy szüksége volt. A baj ellenben ott kezdődött, hogy azokat a közhasznú munkákat, amelyek megvalósításának fontosságára Beke is rámutatott, ezen munkák megépíttetését a kormány érthetetlen okokból nem szorgalmazta. A nagy közmunkákon pedig a kubikosoknak tömegesen lehetett volna megélhetést biztosítani.

A tanácskozás a tizenegyedik napirendi pontként a munkaközvetítés államosításának az előterjesztését hallgatta meg. Csonki Márton előadói beszédében indítványozta, a kongresszus egyhangúlag foglaljon állást amellett, hogy a munkaközvetítést államosítsák és minden járásban legalább egy hatósági munkaközvetítő működjék. A munkáltatókat pedig kötelezzék arra, hogy a szabaddá vált vagy újonnan szervezett munkahelyeket a munkahely szerinti illetékes munkaközvetítő szervnél jelentsék be, a munkakeresők pedig kötelesek a munkahelyük szerinti illetékes munkaközvetítőnél jelentkezni. Csonki kiemelte, hogy a munkaközvetítés ingyenes és politikai-mentes legyen, a sokgyermekes és a régebben munka nélkül levő kubikosokat előnyben részesítsék. Amennyiben a munkaadó nem az ide vonatkozó előírásoknak megfelelően tölti be az állást, és azokban a járásokban, ahol a munkanélküliség kiváltképpen sújtja a kubikosokat, ott a kormány felhatalmazhatja a munkaközvetítőt, hogy a munkaadó „kikapcsolásával töltsse be az állást”.²⁹ Feltehetően ebben a kérdésben a Nemzeti Munkaközpontnak az volt a véleménye, hogy állami munkaközvetítéssel csökkenteni lehet ezeknek a munkásoknak a munkanélküliségét. Magának a munkaközvetítés gondolatának a felvetése időszerű volt, mert valami úton-módon elejét kellett volna venni a kubikosok kiszolgáltatottságának. A kérdés szépséghibája ellenben az volt, hogy éppen maga az állam nem támogatta a kubikosokat a munkaalkalmak biztosítása terén, ennél fogva az állami munkaközvetítés bevezetésétől a kubikosság nem sokat remélhetett.

Csonki továbbá olyan indítványt terjesztett elő, amelyben kilátásba helyezte, hogy a munkaközvetítésnél szociális szempontokat kell figyelembe venni, elsősorban a nagycsaládos és a régebben munka nélkül levő kubikosokat. Sajnos a munkaközvetítésnél már korábban is gyakori eset volt, hogy nem a meglevő szociális szempontokat tartották szem előtt. A Földmunkások Vállalkozó Szövetkezete is tagjai közül főleg azokat részesítette a munkába állításnál előnyben, akik úgymond a „szövetkezeti eszmékhez hűek”, tehát nem a szociális szempontok voltak az elsődlegesek, ennek hangoztatása csupán üres frázis volt.

Az utolsó, tizenkettedik pontban a kongresszus a háziipari tanfolyamok rendezésével foglalkozott. Frankó Béla azt indítványozta, mondja ki a tanácskozás, hogy a kubikos településű községekben, városokban télen a természet rendje miatt munkanélkülivé vált kubikosok a Nemzeti Munkaközpont „Becsüld a Munkát” szabadidő szervezetébe tömörüljenek. A szabadidő szervezet keretében háziipari tanfolyamokat rendezzenek. A háziiparilag készült anyagok értékesítésére a szervezet pedig Budapesten nyisson üzletet. Az előadó továbbá javasolta, hogy a kongresszus küldjön feliratot az iparügyi miniszternek, amelyben a téli háziipari tanfolyamok részére, valamint az értékesítés megindításához anyagi támogatást kér.³⁰ A Nemzeti Munkaközpont ezen tanfolyamok meg-

szervezésének az előnyét bizonyára abban látta, hogy a téli hónapokban munka nélküli álló kubikosok ilyen módon némi jövedelemhez juthatnak. A kubikoscsaládok, hogy a nehéz téli hónapokat könnyebben átvészeljék, kétségtelen elkelt volna valami szerény jövedelem, mert a családfő az esetek többségében a munkaszezonban annyit nem keresett, hogy a nehéz téli hónapokban is tartalékolni tudjon a család. Azonban a fenti javaslattal helyzetükön nem sokat lehetett volna segíteni, az egyedüli megoldást számukra a folyamatosan biztosított és tisztességesen megfizetett munka jelentette volna, ami a Horthy-korszakban mindvégig csak megoldásra váró feladat maradt.

A referátumok elhangzása után hozzászólások következtek, amelynek az érdekessége az, hogy csak a hivatalos személyek kértek szót, mint dr. Bonczos Miklós, Szeder János és társaik, akik a Nemzeti Munkaközpontnak eme kezdeményezését helyeselték, nagy jelentőségűnek méltatták. Az egyszerű kubikosok közül, akiknek tulajdonképpen a sorsáról volt szó, nem akadt hozzászóló, ami azt mutatja, hogy az elhangzottakkal, ha egyet is értettek, de felmerülhetett bennük az a gondolat, vajon ezeket a régen megoldásra váró feladatokat rendezni fogják-e, vagy csak felvetések maradnak és megvalósításukra úgy sem kerül sor, mint az eddigi ésszerű javaslatok kivitelezésére.

Összegzésképpen elmondható, hogy a csongrádi kongresszus a kubikosoknak csak gazdasági, szociális helyzetével foglalkozott. Az igaz, a fő cél az volt, hogy a munkáspolitikát kirekesszék, s a kubikosság figyelmét a politikai életről eltereljék, valamint ezeket az embereket, mint azt a bevezetőben jeleztük, a nemzeti ügy számára megnyerjék, ami persze most sem járt eredménnyel.

Az előadottakból az egyértelműen megállapítható, hogy a Nemzeti Munkaközpont is, – úgy mind eddig a helyi hatóságok – állami támogatással próbált kiutat keresni ebből az áldatlan állapotból, tehát a megoldást felülről várta. Utólag iratok hiányában megállapítani nem tudjuk, hogy a munkaközpont a kongresszus javaslatait a kormány elé terjesztette-e, s azokból került-e valami megvalósításra. Egyébként Kozma György Csongrád megye főispánjának igaza volt ama kijelentésével, hogy a Nemzeti Munkaközpont a kubikosok helyzetének javítására irányuló „eme törekvése naiv elgondolás”. Ugyanis ezen tanácskozás után sem javult az életszínvonaluk, életkörülményeik végig a korszakban mostoha maradt, csak a nélkülözés jutott nekik osztályrészül.

JEGYZET

- [1] Kiss László: Adalékok a tiszántúli kubikosok gazdasági helyzetéhez az ellenforradalmi Magyarországon 1920–1944. Párttörténeti Közlemények, 1960/4. sz. 141–142. l.
- [2] Kiss László: I. m. Párttörténeti Közlemények, 1960/4. sz. 145–146. l.
- [3] Kónya Sándor: Gömbös kísérlete a totális fasiszta diktatúra megteremtésére. Budapest 1968. Akadémiai Kiadó, 94. l.
- [4] Csongrád megyei Levéltár Szentesi Fiókleveletára (a továbbiakban: CsmLSzF) Csongrád megye főispánjának általános iratai, 355/1942. sz.
- [5] CsmLSzF Csongrád megye főispánjának bizalmas iratai (a továbbiakban: CsmFBI) 242/1936. sz.
- [6] Uo.
- [7] Uo.
- [8] CsmLSzF CsmFBI 253/1936. sz.
- [9] CsmLSzF CsmFBI 254/1936. sz.
- [10] Uo.
- [11] CsmLSzF CsmFBI 255/1936. sz.
- [12] CsmLSzF CsmFBI 254/1936. sz.

- [13] CsmLSzF Csongrád megye alispánjának iratai 363/1938. sz.
- [14] CsmLSzF Csongrád megye főispánjának általános iratai 119/1939. sz.
- [15] Uo.
- [16] Uo.
- [17] Uo.
- [18] Uo.
- [19] Uo.
- [20] Uo.
- [21] Uo.
- [22] Uo.
- [23] Uo.
- [24] Uo.
- [25] Uo.
- [26] Uo.
- [27] Uo.
- [28] Uo.
- [29] Uo.
- [30] Uo.